

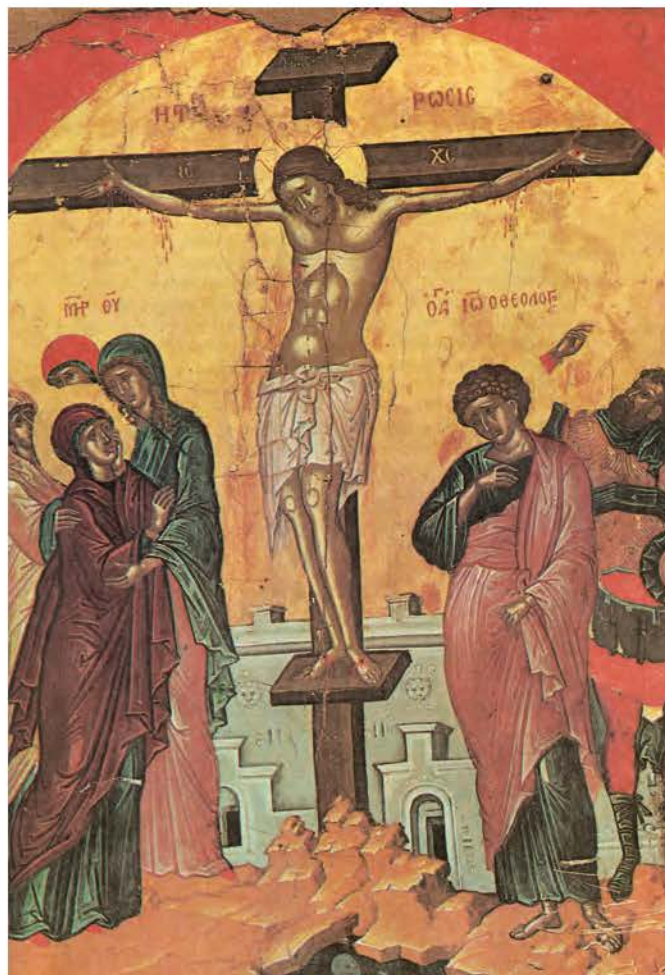
Ενότητα 14

Πάσχα

Μεγάλη Πέμπτη Σήμερα κρεμάται επί ξύλου

Σήμερα κρεμάται επί ξύλου ο εν ύδασι την γην κρεμάσας. Στέφανον εξ ακανθών περιτίθεται ο των Αγγέλων Βασιλεύς. Ψευδή πορφύραν περιβάλλεται ο περιβάλλων τον ουρανόν εν νεφέλαις. Ράπισμα κατεδέξατο ο εν Ιορδάνη ελευθέρωσας τον Αδάμ. Ήλιος προσηλώθη ο Νυμφίος της Εκκλησίας. Λόγχη εκεντήθη ο Υιός της Παρθένου. Προσκυνούμεν σου τα Πάθη, Χριστέ. Δείξον ημίν και την ένδοξόν σου Ανάστασιν.

Σήμερα κρεμάται πάνω στο ξύλο (του Σταυρού) εκείνος που κρέμασε (κατά τη δημιουργία) τη γη επάνω στα νερά (την περιέβαλε δηλαδή από παντού με τα νερά των θαλασσών). Στεφάνι κατασκευασμένο από αγκάθια φοράει στο κεφάλι ο Βασιλιάς των Αγγέλων. Ψεύτικο βασιλικό ένδυμα ντύνεται αυτός που ντύνει τον ουρανό με τα σύννεφα. Χαστούκι δέχτηκε εκείνος που στον Ιορδάνη ποταμό (αφού βαπτίστηκε από τον Ιωάννη τον Πρόδρομο) ελευθέρωσε τον Αδάμ. Με καρφιά καρφώθηκε (στον Σταυρό) ο Νυμφίος της Εκκλησίας. Με λόγχη τρυπήθηκε (στο πλευρό) ο Υιός της Παρθένου. Προσκυνούμε τα Πάθη σου, Χριστέ. Αξιώσέ μας να δούμε και την ένδοξη Ανάστασή σου.

1. Στον ύμνο αυτό της Μεγάλης Πέμπτης τονίζεται το μαρτύριο του Χριστού μέσα από έντονες αντιθέσεις. Μπορείτε να βρείτε τις αντιθέσεις αυτές;

2. Στον ύμνο γίνεται αναφορά σε μια άλλη μεγάλη γιορτή της ορθοδοξίας. Ποια είναι αυτή η μεγάλη γιορτή και ποια είναι η σημασία της για τους χριστιανούς;

Μεγάλη Παρασκευή Αι γενεαί πάσαι

1. *Αι γενεαί πάσαι, ύμνον τη ταφή σου προσφέρουσι, Χριστέ μου.*

Όλες οι γενιές (των ανθρώπων) προσφέρουν, Χριστέ μου, ύμνο στην ταφή σου.

2. *Ω γλυκύ μου έαρ, γλυκυτόν μου Τέκνον, πού έδου σου το κάλλος;*

Ω γλυκιά μου άνοιξη, γλυκυτό μου παιδί, πού βυθίστηκε (και χάθηκε) η ωραιότητά σου;

3. Υιέ Θεού Παντάναξ, Θεέ μου, Πλάστουργέ μου, πώς πάθος κατεδέξω;

Υιέ του Θεού, Βασιλιά των πάντων, Θεέ μου, Δημιουργέ μου, πώς καταδέχτηκες να υποστείς παθήματα;

4. Έρραναν τον τάφον αι μυροφόροι μύρα, λίαν πρωί ελθούσαι.

Οι μυροφόρες, αφού ήρθαν πολύ πρωί, ράντισαν με αρώματα τον τάφο σου.

5. Ιδείν την του Υιού σου Ανάστασιν, Παρθένε, αξίωσον σους δούλους.

Αξίωσε, Παρθένε, εμάς τους δούλους σου να δούμε (και να γιορτάσουμε) την Ανάσταση του Υιού σου.

Η απόδοση των αποσπασμάτων των ύμνων στα νέα ελληνικά και η ερμηνεία τους βασίστηκε στην εργασία *Η Μεγάλη Εβδομάς μετά ερμηνείας* του Αρχιμανδρίτη Επιφανίου Θεοδωρόπουλου, εκδ. της Αποστολικής Διακονίας της Εκκλησίας της Ελλάδος, 2005

1. Στον δεύτερο στίχο του εγκωμίου «Αι γενεαί πάσαι» που ψάλλεται τη Μεγάλη Παρασκευή, η Παναγία μοιρολογώντας τον νεκρό τον αποκαλεί «άνοιξη». Τι σημαίνει η άνοιξη στη φύση; Τι νομίζετε ότι σημαίνει η άνοιξη για τους χριστιανούς; (Σκεφτείτε ότι το Πάσχα το γιορτάζουμε την άνοιξη.)

2. Στον τελευταίο στίχο από τον ύμνο «Σήμερον κρεμάται επί ξύλου...» και στον πέμπτο στίχο από το εγκώμιο «Αι γενεαί πάσαι...» υπάρχει μια προσδοκία. Ποια είναι αυτή και ποια η σημασία της για τους χριστιανούς;

Παιδικό Πάσχα

Το Πάσχα άρχιζε απ' την αυγή του Μεγάλου Σαββάτου και με τέτοιο τρόπο, που αποτελεί μια από τις ζωηρότερες παιδικές μου αναμνήσεις. Ήταν μια γενική κωδωνοκρουσία την ώρα που έψαλλαν στη Μητρόπολη το «Ανάστα ο Θεός». Κατά το ζακυνθινό έθιμο, οι καμπάνες «εχήρευαν» –σώπαιναν– απ' το πρωί της Μεγάλης Πέμπτης. Και δεν ξαναχτυπούσαν, παρά την αυγή του Μεγάλου Σαββάτου. Αλλά όλες μαζί, από μεγάλα και μικρά καμπαναριά, αμέτρητα –καμπάνες μεγάλες, βαρύηχες, πολύβουες, σοβαρές, και καμπάνες μικρές, γλυυκόφωνες, γοργές, πεταχτές– μια συναυλία, μια αρμονία αφάνταστη, που τρικυμίζει τον αέρα, ανεβαίνει, κατεβαίνει κι απλώνεται στα πέρατα. Πέφτουν μαζί και πιστολιές, αθλησιασμένα τα σκυλιά τρέχουν κι ουρλιάζουν, κι ακόμα κάνουν κρότους φοβερούς τα πήλινα κανάτια που τα πετούν απ' τα παράθυρα, για να σπάσουν «για το καλό» στις αυλές και στους δρόμους... Ξυπνώ στο κρεβάτι μου... Τι είναι; Α, το «Ανάστα ο Θεός»! Να, κι η μητέρα μου έχει σηκωθεί. «Και του χρόνου!» «Γερός, δυνατός!» Και μου δίνει να δαγκάσω σίδηρο – συνήθως έν' από τα κλειδιά της...

Μ' αυτό το πανδαιμόνιο μαθαίνω πως ο Χριστός αναστήθηκε, θυμόμουν και τα κόκκινα αυγά και το αρνί το ζωντανό και η παιδική ψυχή μου γέμιζε χαρά. Έπειτα γινόταν ψυχία. Στη λειτουργία του Μεγάλου Σαββάτου, που τόσο μ' άρεσε κατόπι, με τα θαυμάσια αναγνώσματα από την Αγία Γραφή –Κοσμογονία, Ιωνάς, Ναβουχοδονόσορ– και με τον υπέροχο ύμνο των Τριών Παίδων, δεν πήγαινα ακόμα. Και περνούσα την ημέρα μου στο σπίτι, κοιτάζοντας τα πασχαλινά ψώνια, που έρχονταν αδιάκοπα, και παίζοντας στο περιβόλι με το λευκόμαλλο αρνάκι, που θα 'ρχόταν ύστερα –τι θλίψη!– ο χασάπης να το σφάξει... Και βράδιαζε και πλάγιαζα νωρίς, για να ξυπνήσω πρωί, όπως θα πάντα. Γιατί εκείνο τον καιρό ακόμα στη Ζάκυνθο, που οι εκκλησιαστικές συνθήκες ήταν διαφορετικές, η Ανάσταση δε γινόταν τα μεσάνυχτα του Σαββάτου. Η αθηναϊκή αυτή συνήθεια, η σύμφωνη άληλωσε με το «τυπικόν της Μεγάλης Εκκλησίας», του Πατριαρχείου, εισήχθη δέκα χρόνια αργότερα (1884) από τον δεσπότη Λάνα.

Ο προκάτοχός του, ο Κατραμής, έμενε στα πατροπαράδοτα. Κι η Ανάσταση τότε, σ' όλες τις ζακυνθινές εκκλησίες, γινόταν το πρωί της Κυριακής.

Γρηγόριος Ξενόπουλος, *Παιδικό Πάσχα*,
«Ν. Εστία», τεύχος 592, 15/4/52

1. α. Ποια εποχή γίνονταν όσα περιγράφει ο συγγραφέας;

β. Γιατί οι κάτοικοι της Ζακύνθου πέταγαν πήλινα κανάτια και έδιναν στα παιδιά τους να δαγκώσουν σίδηρο;

γ. Πότε γινόταν η Ανάσταση τότε; Το ίδιο ισχύει και σήμερα;

2. Υπάρχει κάτι που σας κάνει περισσότερο εντύπωση και σας αρέσει τις μέρες του Πάσχα; Γιατί;

3. Εσείς σε ποιο μέρος περνάτε τις ημέρες του Πάσχα; Περιγράψτε τα έθιμα που υπάρχουν στον τόπο όπου πηγαίνετε. Συγκεντρώστε στην τάξη σας όλες αυτές τις περιγραφές και φτιάξτε μια συλλογή που θα περιέχει πασχαλινά έθιμα από όλη την Ελλάδα. Προσθέστε φωτογραφίες.

Το Μοιρολόγι της Παναγίας

Σήμερα μαύρος ουρανός, σήμερα μαύρη μέρα.
Σήμερα όλοι θλίβονται και τα βουνά ληπούνται.

Ο Κύριος ηθέλησε να μπει σε περιβόλι,
να λάβει Δείπνο Μυστικό, για να τον λάβουν όλοι.

Κι η Παναγία η Δέσποινα καθόταν μοναχή της,
την προσευχή της έκανε για τον μονογενή της.

Κι εκεί που προσευχότανε κι έκανε τις μετάνοιες,
φωνή τής ήρθε εξ ουρανού κι απ' Αρχαγγέλου στόμα:

– Φτάνουν, Κυρά, οι προσευχές! Φτάνουν και οι μετάνοιες!
Τον Γιο σου τον επίασανε, στη φυλακή τον πάνε.

Σαν κλέφτη τον επίασανε και σαν ληστή τον πάνε
και στου Πιλάτου τα σκαλιά, εκεί τον τυραννάνε.

Η Παναγία, σαν τ' άκουσε, έπεσε και λιγώθη.
Πάει η Μάρθα, η Μαγδαληνή και του Προδρόμου η μάνα

και του Ιακώβου η αδερφή κι οι τέσσερις αντάμα.
Σταμνί νερό της ρίξανε, τρία καντάρια μόσχο

και τρία μυροδόσταμο, για νά 'ρθει ο λογισμός της.
Και σαν της ήρθε ο λογισμός και σαν της ήρθε ο νους της,

παίρνουν τον δρόμο, το δρομί, στρατί το μονοπάτι.
Το μονοπάτι τούς έβγαλε εις του χαλικιά* την πόρτα.

---

* χαλικιάς: σιδεράς

- Ωρα καλή σου, μάστορα! Τι είναι αυτά, που φτιάχνεις;

- Τρία καρφιά παράγγειλαν οι φίλοι μου οι Ρωμαίοι

μα γω για το χατίρι τους πέντε θε να τους φτιάξω.

Να βάλουν δυο στα χέρια του και τ' άλλα δυο στα πόδια,

το τρίτο, το φαρμακερό μέσα στα σωθικά του,
να τρέξει αίμα και νερό, να λιγωθεί η καρδιά του.

Παίρνουν τον δρόμο, το δρομί, στρατί το μονοπάτι.
Κοιτούν δεξιά, κοιτούν ζερβά, κανένα δε γνωρίζουν,

κοιτούν και δεξιότερα, βλέπουν τον Αϊ-Γιάννη.

- Αϊ μου Γιάννη Πρόδρομε και βαπτιστά του γιου μου,

μην είδες το παιδάκι μου και σε τον δάσκαλό σου;

- Δεν έχω στόμα να σου πω, στόμα να σου μιλήσω.

Δεν έχω χέρι πάλαμο, για να σου τον εδείξω.
– Έχεις και στόμα να μου πεις, στόμα να μου μιλήσεις.

Έχεις και χέρι πάλαμο, για να μου τον εδείξεις.
– Βλέπεις εκείνο τον γυμνό, τον παραπονεμένο,

όπου φορεί πουκάμισο στο αίμα βουτηγμένο;
Βλέπεις εκείνο τον γυμνό τον ανεμομαλλιάρη,

όπου φορεί στην κεφαλή αγκάθινο στεφάνι;
Εκείνος είναι ο γιόκας σου κι εμένα ο δάσκαλός μου.

Η Παναγιά πλησίασε γλυκά και του μιλούσε:
– Για μου, που σ' έχω μοναχό και μοναχό κληωνάρι,

τώρα σε βλέπω στον σταυρό μ' αγκάθινο στεφάνι!
Πού 'ναι γκρεμός να γκρεμιστώ, φωτιά να πάω να πέσω!

Πού 'ναι μαχαίρι δίκοπο, να δώσω στην καρδιά μου!
Δε μου μιλάς, παιδάκι μου, δε μου μιλάς, παιδί μου!

– Σύρε, μάνα, στο σπίτι σου, κάνε την προσευχή σου
και το Μεγάλο Σάββατο καρτέρα το παιδί σου.

Βάλε κρασί μες στο γυαλί κι αφράτο παξιμάδι
και δείξε την υπομονή, για να την κάνουν κι άηλιοι.

δημοτικό τραγούδι

1. α. Το «Μοιρολόγι της Παναγίας» είναι ένα παραδοσιακό δημοτικό τραγούδι. Δύο από τα βασικά χαρακτηριστικά του δημοτικού τραγουδιού είναι τα ερωτήματα που δεν απαντιούνται από κανέναν και οι επαναλήψεις. Μπορείτε να βρείτε σε ποιους στίχους εμφανίζονται;

β. Η γλώσσα στην οποία είναι γραμμένο το τραγούδι είναι διαφορετική από αυτή που μιλάμε συνήθως σήμερα, γιατί έχει γραφτεί σε παλιότερη εποχή. Μπορείτε να βρείτε παραδείγματα ρηματικών και ονοματικών τύπων που δε χρησιμοποιούνται με τον ίδιο τρόπο σήμερα;

2. Η Παναγία σ' αυτό το δημοτικό τραγούδι έχει τέσσερις συναντήσεις με διάφορα πρόσωπα. Μπορείτε να βρείτε σε ποιους στίχους περιγράφονται αυτές οι συναντήσεις και ποια είναι τα πρόσωπα που συναντάει κάθε φορά;

3. α. Στο «Μοιρολόγι της Παναγίας» γίνεται αναφορά σε κάποια από τα γεγονότα της Μεγάλης Εβδομάδας. Ποια είναι αυτά τα γεγονότα και ποιες μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας εορτάζονται;

β. Το «Μοιρολόγι της Παναγίας» είναι ένα παραδοσιακό δημοτικό τραγούδι που τραγουδιέται σ' ολόκληρη την Ελλάδα κατά τον στολισμό του Επιταφίου. Συμβαίνει το ίδιο στον τόπο σας; Αν ναι, τραγουδιέται ακριβώς με τα ίδια λόγια; Βρείτε τις διαφορές που μπορεί να υπάρχουν ρωτώντας τους μεγαλύτερους και παρουσιάστε τες στην τάξη σας.

Μπορείτε, αν θέλετε, να επικοινωνήσετε και με σχολεία άλλων περιοχών για να βρείτε και άλλες παραλλαγές.

γ. Εκτός από το «Μοιρολόγι της Παναγίας» υπάρχουν και άλλα παραδοσιακά τραγούδια που ακούγονται τις μέρες της Μεγάλης Εβδομάδας σε διάφορες περιοχές της Ελλάδας. Εσείς γνωρίζετε κάποια από αυτά; Μπορείτε να μάθετε ρωτώντας τους μεγαλύτερούς σας!

Αφού τα συγκεντρώσετε, μπορείτε να τα παρουσιάσετε στην τάξη σας και να φτιάξετε ένα βιβλιαράκι με τα πασχαλινά παραδοσιακά τραγούδια του τόπου σας.

Διπλή γιορτή

Μια χρονιά, όταν ακόμα οι Έλληνες ήταν υπόδουλοι στους Τούρκους, έτυχε να γιορτάσουν την ίδια μέρα οι χριστιανοί τη Λαμπρή τους και οι Τούρκοι το Μπαϊράμι τους. Έτσι έτυχε.

Σε μια γειτονιά της Αθήνας, του Μεγάλου Σαββάτου, αφού οι χριστιανοί έκαναν Ανάσταση και τελείωσε η εκκλησία, η γριά κλησάρισσα* της Αγίας Σωτήρας κλείστηκε μέσα στο κελί της. Διπλοαμπάρωσε την πορτίτσα της κι έβαλε, για καλό και για κακό, από πίσω και το φορτσέρι* της, γεμάτο μ' όλη της το νοικοκυριό, γιατί το τούρκικο ξεφάντωμα μπορούσε να ξεσπάσει πάνω της.

Έξαφνα, χτυπά τρεις φορές η πόρτα: τακ, τακ, τακ. Άλλες τρεις φορές χτύπησε και η καρδιά της κλησάρισσας.

– Αν είσαι χριστιανός να σε πολυχρονά ο Μεγαλοδύναμος. Μα και Τούρκος αν είσαι, πάλι καλώς όρισες, είπε μέσα της.

– Άνοιξε γρήγορα, γειτόνισσα, και μη φοβάσαι, εγώ είμαι.

– Μπα! Εσύ 'σαι γειτόνισσα; Και τι γυρεύεις τέτοια ώρα;

Η πορτίτσα του κελιού άνοιξε. Το κατάλευκο γεροντάκι, η κλησάρισσα, καλωσόρισε μια γριά μουσουλήμνα φιλενάδα της, που καθόταν μέσα σ' ένα χάλασμα της γειτονιάς. Η πορτίτσα ξανάκλεισε:

Η μουσουλήμνα μιλάει πρώτη:

– Τώρα που ψύχασε ο κόσμος όλος και οι χαροκόποι τραβήχτηκαν στα σπίτια τους, ήρθε κι εμένα η σειρά μου να γιορτάσω το Μπαϊράμι μου στο τρυπόσπιτό μου μέσα. Έκαμα ν' απλώσω πάνω σε κάτι πέτρες ό,τι μου 'δωκαν οι αγάδες της γειτονιάς και τότε συλληογίστηκα, καημένη γειτόνισσα, κλεισμένη καταμόναχη, στο κελί σου, τέτοια χρονιάρα μέρα που ξημερώνει για σας τους χριστιανούς. Σε ψυχοπόνεσα, τύλιξα πάλι τα φαγιά που είχα μπροστά μου και είπα μέσα μου:

– Φτωχές είμαστε κι οι δύο. Ας πάω να γιορτάσουμε μαζί: αυτή τη Λαμπρή της κι εγώ το Μπαϊράμι μου. Ξεκίνησα ροιπόν και ήρθα.

Κι ακούμπησε το μικρό της δέμα πάνω στο τραπέζι του κελιού.

Σηκώνεται τότε η κλησάρισσα γελαστή και ψάχνει μέσα στην κασέλλα της. Βγάζει ένα κόκκινο αυγό και το δίνει στη μουσουλήμνα.

Το παίρνει εκείνη μ' ευχαρίστηση μεγάλη, σηκώνει το χέρι της ψηλά, το παρατηρεί γύρω γύρω στο φως του λυχναριού με χαρά μικρού παιδιού και το θαυμάζει σαν κάτι σπάνιο και περίφημο πράμα.

Η γριά κλησάρισσα πλησιάζει σιγά σιγά, κάθεται κοντά της κι άξαφνα κάνει τσακ μια και της το σπάζει με το άλλο κόκκινο αυγό, που είχε κρυμμένο στο άλλο της χέρι, ξεκαρδισμένη στα γέλια για το κατόρθωμά της.

Το κελί είναι μισοσκοτεινό. Το λυχνάρι μόλις και φέγγει. Ζυγώνουν κοντά, μάγουλο με μάγουλο τα δυο γεροντικά κεφάλια, κάτασπρο το ένα, κατάμαυρο το άλλο και φιλιούνται...

Δημήτρης Καμπούρογλου, *Αναγνωστικό Ε΄ Δημοτικού*, ΟΕΔΒ, 1979 (διασκευή)

* κλησάρισσα: καντηλανόφτισσα

* φορτσέρι: μπισούλο, κασέλλα

1. Μπορείτε να φανταστείτε και να περιγράψετε τις δυο γυναίκες καθώς και το δωμάτιο μέσα στο οποίο συναντιούνται;

2. Οι διαφορετικές θρησκείες των δυο γυναικών στάθηκαν εμπόδιο στο να γιορτάσουν και οι δυο μαζί το Πάσχα και το Μπαϊράμι; Τελικά η κατάσταση όπου βρίσκονται τις ενώνει ή τις χωρίζει; Με ποιον τρόπο γίνεται αυτό;

3. Τι σκέφτεστε γι' αυτή την ιστορία; Πώς νιώθετε για όσα συνέβησαν;

4. Το Μπαϊράμι είναι μια μεγάλη μουσουλμανική γιορτή όπως το χριστιανικό Πάσχα. Ξέρετε πώς γιορτάζεται;

Βρείτε πληροφορίες για τη γιορτή αυτή και παρουσιάστε τες στην τάξη.

Μπορείτε να διαβάσετε από το Ανθολόγιο:

Νικηφόρος Βρεττάκος, *Τα γόνατα του Ιησού* (σελ. 170)

Ρωμανός ο Μελωδός, *Η Ανάσταση του Ιησού* (σελ. 173)

Γρηγόρης Ξενόπουλος, *Τα κόκκινα αυγά* (σελ. 175)

Διαβάστε – Δείτε – Ακούστε – Επισκεφτείτε

Δέλτα Πνευλόπη, *Η ζωή του Χριστού*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα, 1991

Οι πιο ωραίες ιστορίες για το Πάσχα (συλλογικό), εκδ. Μίνωας, Αθήνα, 2004

Παπαδιαμάντης Αλέξανδρος, *Πασχαλινά Διηγήματα*, εκδ. Ιωάννου, 2003

Τα παιδιά του κόσμου γιορτάζουν, Δημοσιογραφικός Οργανισμός Λαμπράκη σε συνεργασία με τη UNICEF, Αθήνα, 1999

Μυρίζει Πάσχα – Πίστη, αγάπη και ελπίδα στη Νίσυρο, ντοκιμαντέρ ελληνικής παραγωγής, 1999

Ο Ιησούς από τη Ναζαρέτ, Φράνκο Τζεφινέλι, 1977 (σειρά για την τηλεόραση)

Ο Χιτώνας, Χένρι Κόστερ, 1953

Βυζαντινοί ύμνοι Επιταφίου και Πάσχα, Σύλλογος προς Διάδοσιν της Εθνικής Μουσικής *Ραψωδίες*, μουσική Β. Παπαθανασίου

Εβραϊκό Μουσείο, Νίκης 39, Αθήνα

Βυζαντινό και Χριστιανικό Μουσείο, Β. Σοφίας 22, Αθήνα

Μουσείο Βυζαντινού Πολιτισμού, Λεωφόρος Στρατού 2, Θεσσαλονίκη